

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

SPRENDIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO 1999 M. SPALIO 21 D. NUTARIMO KAI KURIŲ NUOSTATŲ IŠAIŠKINIMO

2014 m. vasario 27 d.

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Tomos Birmontienės, Prano Kuconio, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Ramutės Ruškytės, Egidijaus Šileikio, Algirdo Taminsko, Romualdo Kęstučio Urbaičio, Dainiaus Žalimo,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

dalyvaujant pareiškėjo – Lietuvos Respublikos teisingumo ministro atstovams Lietuvos Respublikos teisingumo viceministrui Pauliui Griciūnui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Teisinių institucijų departamento Teisinės pagalbos skyriaus vyriausiajai specialistei Liucijai Šimkutei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2014 m. vasario 13 d. apsvarstė Lietuvos Respublikos teisingumo ministro prašymą išaiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 punkto ir rezoliucinės dalies nuostatas.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

1. Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. konstitucinės justicijos byloje Nr. 14/98 priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1999, Nr. 90-2662; toliau – ir Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas).

2. Pareiškėjas – teisingumo ministras prašo išaiškinti, ar:

– Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 punkto nuostatos „įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios [valstybinės] kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“,

„asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ reiškia, kad jei pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) yra sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir, kiek apibrėžta įstatymuose, vykdyti valstybinę kalbos politiką (nesvarbu, kokiais žodžiais ši svarbiausia minėtos institucijos paskirtis būtų apibrėžta įstatymuose, kokias dar, be paminėtųjų, funkcijas ji turėtų vykdyti ir koks būtų jos pavaldumas), įstatymų leidėjas vis tiek gali nustatyti asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės ir neišsiaiškinęs minėtos valstybės institucijos pozicijos tuo klausimu (t. y. negavęs jos oficialiu teisės aktu pateiktų siūlymų), o jei tokia pozicija (siūlymai) ir būtų išdėstyta konkrečiame šios institucijos akte, – ja nesivadovaudamas, t. y. vienašališkai;

– Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo rezoliucinės dalies nuostata „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ reiškia, kad pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją gali būti nustatomos tik tokios vardų ir pavardžių rašymo taisyklės, kokios yra nustatytos minėtame punkte (t. y. kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą), ir jų keitimo negali inicijuoti net pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir, kiek apibrėžta įstatymuose, vykdyti valstybinę kalbos politiką (nesvarbu, kokiais žodžiais ši svarbiausia minėtos institucijos paskirtis būtų apibrėžta įstatymuose, kokias dar, be paminėtųjų, funkcijas ji turėtų vykdyti ir koks būtų jos pavaldumas).

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

1. Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas savo nutarimą oficialiai aiškina pagal dalyvavusių byloje asmenų, kitų institucijų ar asmenų, kuriems jis išsiųstas, prašymą, taip pat savo iniciatyva. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 60 straipsnio 1 dalį Konstitucinio Teismo nutarimas yra išsiunčiamas *inter alia* teisingumo ministrui. Taigi teisingumo ministras turi teisę prašyti Konstitucinio Teismo išaiškinti atitinkamo nutarimo nuostatas.

2. Konstitucinio Teismo įstatyme yra įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai oficialiai aiškinti savo nutarimus (61 straipsnis).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad nors Konstitucinio Teismo įgaliojimai aiškinti savo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus Konstitucijoje *expressis verbis* nėra įtvirtinti, jie

neabejotinai kyla iš Konstitucijos – konstitucinio teisinio reguliavimo visumos (*inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo); tokius Konstitucinio Teismo įgaliojimus suponuoja pati Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2012 m. lapkričio 29 d., 2013 m. kovo 13 d., 2013 m. liepos 3 d., 2014 m. sausio 16 d. sprendimai).

3. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad jo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų aiškinimo instituto paskirtis – plačiau, išsamiau atskleisti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatų turinį, prasmę, jeigu to reikia, kad būtų užtikrintas deramas to Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto vykdymas, kad tuo Konstitucinio Teismo nutarimu, kitu baigiamuoju aktu būtų vadovaujama (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d., 2011 m. rugsėjo 5 d., 2012 m. lapkričio 29 d. sprendimai). Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimas galėtų būti reikšmingas siekiant užtikrinti ne tik tai, kad būtų tinkamai įgyvendintas to akto rezoliucinėje dalyje įtvirtintas sprendimas, bet ir tai, kad teisėkūros procese būtų deramai atsižvelgiama į Konstitucinio Teismo formuojamą oficialiąją konstitucinę doktriną (Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 29 d., 2013 m. kovo 13 d., 2013 m. liepos 3 d., 2014 m. sausio 16 d. sprendimai). Konstitucinis Teismas 2012 m. lapkričio 29 d. sprendime pabrėžė, kad nutarimo, kito baigiamojo akto aiškinimo paskirtis – nuodugniau paaiškinti tas Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatas, formuluotes, dėl kurių prasmės yra kilę neaiškumų, o ne tai, kaip konkrečiai jis turėtų būti įgyvendinamas, *inter alia* teisės taikymo srityje.

4. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad prašymo išaiškinti Konstitucinio Teismo nutarimą, kitą baigiamąjį aktą nagrinėjimas nesuponuoja naujos konstitucinės justicijos bylos.

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalį Konstitucinis Teismas privalo aiškinti savo nutarimą nekeisdamas jo turinio. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad ši nuostata, be kita ko, reiškia, jog aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas negali jo turinio aiškinti taip, kad būtų pakeista nutarimo nuostatų prasmė, *inter alia* prasminė elementų, sudarančių nutarimo turinį, visuma, argumentai, motyvai, kuriais grindžiamas tas Konstitucinio Teismo nutarimas. Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas, jo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios; nutarimo nutariamoji (rezoliucinė) dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais; aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutariamosios, tiek motyvuojamosios dalies turinio.

Aiškinant Konstitucinio Teismo įstatymo 61 straipsnio 3 dalį Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota ir tai, kad Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, netyrė; tai būtų atskiro tyrimo dalykas.

5. Pažymėtina ir tai, kad oficialiosios konstitucinės doktrinos vienodumas ir tęstinumas suponuoja būtinybę kiekvieną aiškinamą Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto nuostatą aiškinti atsižvelgiant į visą oficialų konstitucinį doktrininį kontekstą, taip pat į kitas

Konstitucijos nuostatas (eksplicitines ir implicitines), susijusias su Konstitucijos nuostata (-omis), kurią (-ias) aiškinant Konstitucinio Teismo nutarime, kitame baigiamajame akte buvo suformuluota atitinkama oficiali konstitucinė doktrininė nuostata. Kaip jau ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, jokia Konstitucinio Teismo nutarimo, kito baigiamojo akto oficiali konstitucinė doktrininė nuostata negali būti aiškinama izoliuotai, ignoruojant prasmines ir sistemines jos sąsajas su kitomis oficialiomis konstitucinėmis doktrinėmis nuostatomis, išdėstytomis tame Konstitucinio Teismo nutarime, kitame baigiamajame akte, kituose Konstitucinio Teismo aktuose, taip pat su kitomis Konstitucijos nuostatomis (eksplicitinėmis ir implicitinėmis) (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d., 2009 m. spalio 28 d., 2013 m. kovo 13 d., 2013 m. liepos 3 d. sprendimai).

6. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat ne kartą konstatuota, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, jog Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia ir tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.

7. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs ir tai, kad oficialiai aiškinant (byloje dalyvavusių asmenų, kitų institucijų ir asmenų, kuriems Konstitucinio Teismo nutarimas išsiųstas, prašymu, taip pat paties Konstitucinio Teismo iniciatyva) Konstitucinio Teismo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus oficialioji konstitucinė doktrina nėra koreguojama; oficialiosios konstitucinės doktrinos koregavimas (kuris, be abejo, visada turi būti konstituciškai pagrindžiamas ir eksplicitiškai motyvuojamas atitinkamame Konstitucinio Teismo akte) sietinas su naujų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimu ir naujų Konstitucinio Teismo precedentų sukūrimu jose, bet ne su oficialiu Konstitucinio Teismo nutarimų, kitų baigiamųjų aktų nuostatų aiškinimu (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 6 d., 2008 m. vasario 1 d., 2009 m. lapkričio 6 d., 2013 m. kovo 13 d., 2014 m. sausio 16 d. sprendimai).

II

1. Teisingumo ministras prašo išaiškinti Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 punkto nuostatas „įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios [valstybinės] kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“, „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“.

Pareiškėjas prašo išaiškinti, ar šios nuostatos reiškia, kad jei pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) yra sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos

gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir, kiek apibrėžta įstatymuose, vykdyti valstybinę kalbos politiką (nesvarbu, kokiais žodžiais ši svarbiausia minėtos institucijos paskirtis būtų apibrėžta įstatymuose, kokias dar, be paminėtųjų, funkcijas ji turėtų vykdyti ir koks būtų jos pavaldumas), įstatymų leidėjas vis tiek gali nustatyti asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės ir neišsiaiškinęs minėtos valstybės institucijos pozicijos tuo klausimu (t. y. negavęs jos oficialiu teisės aktu pateiktų siūlymų), o jei tokia pozicija (siūlymai) ir būtų išdėstyta konkrečiame šios institucijos akte, – ja nesivadovaudamas, t. y. vienašališkai.

2. Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo nuostatos, kurias prašo išaiškinti pareiškėjas, yra platesnio teksto, išdėstyto šio nutarimo motyvuojamosios dalies 4 punkte, dalis. Jame *inter alia* konstatuota:

„Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo garantija, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones. Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje susirašinėja valstybine kalba.

<...>

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.“

3. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra pažymėjęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas atsakingo valdymo principas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas, 2004 m. lapkričio 5 d. išvada, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. balandžio 4 d. nutarimai). Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinis aiškumas, kuris suponuoja privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus, darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. sausio 26 d. nutarimai, 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas). Konstitucinis Teismas 2006 m. balandžio 4 d. nutarime yra konstatavęs, jog Konstitucija nesuponuoja tokios Seimo veiklos, kad Seimas visą įstatymų leidybai bei kitoms jo funkcijoms vykdyti reikalingą informaciją rinktų pats, nepasikliaudamas kitų valstybės institucijų pateikiama informacija.

Atsižvelgiant į tai, pažymėtina, jog konstituciniai atsakingo valdymo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad tais atvejais, kai leidžiant įstatymus būtina remtis specialiomis žiniomis

ar specialia (profesine) kompetencija, Seimas iš atitinkamų valstybės institucijų turėtų gauti reikalingą informaciją ir į ją atsižvelgti.

4. Konstitucinis Teismas, 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, pažymėjo, kad „lietuvių kalbos rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija“.

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Seimo 1995 m. sausio 31 d. priimto ir 1995 m. vasario 18 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo (1995 m. sausio 31 d. redakcija) 20 straipsnį („Valstybinės kalbos globos kryptis ir uždavinius nustato ir kalbos normas aprobuoja Valstybinė lietuvių kalbos komisija“) tokia įgaliota valstybės institucija yra Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – ir VLKK).

5. Asmens vardo ir pavardės rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase įtvirtinantis teisinis reguliavimas rodo, kad jį nustatant buvo remiamasi VLKK išdėstyta pozicija dėl asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase.

Iš konstitucinės justicijos bylos, kurioje priimtas Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas dėl minėtų reguliavimą įtvirtinančio teisės akto atitikties Konstitucijai, medžiagos taip pat matyti, kad oficialią išvadą dėl asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teikė VLKK.

5.1. Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ preambulėje nustatyta, kad Aukščiausioji Taryba šį nutarimą priėmė „atsižvelgdama į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pasiūlymus“.

5.2. Iš Aukščiausiosios Tarybos posėdžio stenogramos matyti, kad rengiant Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ projektą VLKK siūlymais buvo remiamasi įvairiais aspektais: „Valstybinė lietuvių kalbos komisija apsvaustė vardų ir pavardžių rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase ir priėmė nutarimą“; „remiantis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu Teisinės sistemos komisija yra parengusi nutarimo dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase projektą“; „asmenvardžių rašymas yra kalbininkų reikalas, ir mes nutarėme, kad sprendimą priimsime būtent tos institucijos, kuri yra sukurta to klausimo sprendimui – Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, teikimu“; „Valstybinė lietuvių kalbos komisija turi savo poziciją ir <...> paskutinis turėtų būti šios komisijos žodis“ (Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. posėdžio Nr. 113 stenograma).

5.3. Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas, kuriame buvo tiriama, ar Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Konstitucijai, priimtas *inter alia* įvertinus tuometinės VLKK pirmininkės Danguolės Mikulėnienės toje konstitucinės justicijos byloje pateiktą išvadą, jog „kalbos komisijai nėra žinoma, kad kuri nors valstybė, darydama asmenvardžių įrašus

piliečių pasuose, peržengtų savo abėcėlės ribas“ (VLKK pirmininkės D. Mikulėnienės 1998 m. lapkričio 24 d. raštas Nr. 01-10-615 „Dėl asmenvardžių rašymo“ (konstitucinės justicijos bylos Nr. 14/98 18 lapas); VLKK pirmininkės D. Mikulėnienės paaiškinimai Konstitucinio Teismo posėdyje (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 12 d. posėdžio protokolas).

6. Minėta, kad lietuviškus rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija.

7. Taigi, atsižvelgiant *inter alia* į tai, kad Konstitucija nesuponuoja tokios Seimo veiklos, kad Seimas visą įstatymų leidybai reikalingą informaciją rinktų pats, nepasikliaudamas kitų valstybės institucijų pateikiama informacija, o tais atvejais, kai yra būtina remtis specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija, jis turi gauti tokią informaciją, konstatuotina, kad kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialią žinių ar specialią (profesinę) kompetenciją turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką (šiuo metu įstatyme nurodytos institucijos – VLKK), oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstytą poziciją, aiškius siūlymus. Įstatymų leidėjas, sprenddamas, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, negali neatsižvelgti į gautas oficialias išvadas, įskaitant VLKK oficialią išvadą, išdėstytą poziciją (siūlymus).

8. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 4 punkto nuostatos „įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios [valstybinės] kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“, „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ *inter alia* reiškia, kad kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialią (profesinių) žinių turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką, oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstytą poziciją, aiškius siūlymus, į kuriuos įstatymų leidėjas negali neatsižvelgti.

9. Kartu pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įstatymų, kitų Seimo teisės aktų atitiktį Konstitucijai užtikrina ir Seimo įgyvendinama vidinė prevencinė kontrolė Seimo

statute nustatytais būdais užkertant kelią leisti įstatymus, kitus teisės aktus, kurie gali prieštarauti Konstitucijai arba kitiems aukštesnės galios teisės aktams (Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas). Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad tokiai vidinei prevencinei kontrolei yra svarbu, kad Seimas atsižvelgtų į įstatymų leidybai reikalingą kitų valstybės institucijų pateikiamą informaciją ir ją vertintų. Įstatymu nustatant, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, turėtų būti remiamasi specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija; todėl Seimas, vadovaudamasis konstituciniu atsakingo valdymo principu, turi gautas oficialias išvadas, *inter alia* VLKK oficialią išvadą, išdėstyta poziciją (siūlymus), tinkamai įvertinti.

III

1. Teisingumo ministras prašo išaiškinti Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo rezoliucinės dalies nuostatą „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

Pareiškėjas prašo išaiškinti, ar ši Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo rezoliucinės dalies nuostata reiškia, kad pagal Konstituciją gali būti nustatomos tik tokios vardų ir pavardžių rašymo taisyklės, kokios yra nustatytos minėtame punkte (t. y. kad asmens vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą), ir jų keitimo negali inicijuoti net pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir, kiek apibrėžta įstatymuose, vykdyti valstybinę kalbos politiką (nesvarbu, kokiais žodžiais ši svarbiausia minėtos institucijos paskirtis būtų apibrėžta įstatymuose, kokias dar, be paminėtųjų, funkcijas ji turėtų vykdyti ir koks būtų jos pavaldumas).

2. Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2, 3 punktuose nustatyta:

„2. Nelietuvių tautybės asmenų vardai ir pavardės išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis. Nustatytos formos raštišku piliečio pageidavimu vardas ir pavardė rašomi:

a) pagal tarimą ir nesugramatinti (be lietuviškų galūnių)

arba

b) pagal tarimą ir gramatinami (pridedant lietuviškas galūnes).

3. Asmenų, turėjusių kitos valstybės pilietybę, vardai ir pavardės išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase gali būti rašomi pagal tos valstybės piliečio pasą ar jį atitinkantį dokumentą.“

3. Taigi Konstitucinio Teismo tirtame šio Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 2 punkte yra įtvirtintos dvi pagrindinės taisyklės: nelietuvių tautybės asmenų vardai ir pavardės išduodamame

Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi: 1) lietuviškais rašmenimis ir 2) pagal tarimą nesugramatinti (be lietuviškų galūnių) arba sugramatinti (pridedant lietuviškas galūnes).

Minėto Aukščiausiosios Tarybos nutarimo 3 punkte yra nustatyta šio nutarimo 2 punkte įtvirtintos taisyklės išimtis: nurodytų asmenų vardai ir pavardės jiems išduodamame Lietuvos Respublikos piliečio pase gali būti rašomi pagal valstybės, kurios pilietybę jie turėjo, piliečio pasą ar jį atitinkantį dokumentą.

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarime nebuvo tiriama Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo 3 punkto atitiktis Konstitucijai. Minėta, kad, kaip Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota, Konstitucinis Teismas negali aiškinti to, ko jis toje konstitucinės justicijos byloje, kurioje buvo priimtas prašomas išaiškinti nutarimas, netyrė; tai būtų atskiro tyrimo dalykas.

4. Lietuvos Respublikos piliečio pasas – tai dokumentas, patvirtinantis Lietuvos Respublikos pilietybę ir asmens tapatybę. Pase rašomi piliečio vardas, pavardė, kiti duomenys (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas minėtame nutarime taip pat konstatavo, kad jeigu teisės normomis būtų nustatyta, jog piliečių vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio pase rašomi kitokiais, ne lietuviškais, rašmenimis, būtų ne tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybių įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla.

Konstitucinis Teismas, 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 7 punkto nuostatą, kurioje vartojama formuluotė „lietuviškais rašmenimis“, pažymėjo, kad Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

5. Konstitucinis Teismas 2006 m. gruodžio 21 d., 2009 m. kovo 2 d. nutarimuose yra nurodęs įvairius objektyvius pokyčius, kurie gali lemti būtinybę keisti teisinį reguliavimą. Lietuvių kalbos vystymuisi taip pat gali turėti įtakos įvairūs objektyvūs lietuvių kalbos, įskaitant asmenvardžių rašybą, pokyčiai.

6. Minėta, kad lietuviškus rašmenis ir su jų naudojimu susijusius esminius klausimus, *inter alia* atitinkamos transkripcijos principus, pagal Konstituciją turi apibrėžti įstatymų leidėjas arba jo įgaliota valstybės institucija. Minėta, kad šiuo metu tokia pagal įstatymą įgaliota valstybės institucija yra VLKK.

6.1. Minėta, kad pagal Konstitucijos 14 straipsnį valstybinė kalba yra lietuvių kalba. 2007 m. gegužės 5 d. nutarime aiškindamas šią konstitucinę nuostatą Konstitucinis Teismas *inter alia* pažymėjo, kad lietuvių kalba yra ypatinga konstitucinė vertybė, ji yra lietuvių tautos etninio ir kultūrinio savitumo pagrindas, tautos tapatumo ir išlikimo garantija; lietuvių kalba saugo tautos tapatumą, integruoja pilietinę tautą, užtikrina valstybės vientisumą ir jos nedalomumą, normalų valstybės ir savivaldos įstaigų veikimą; valstybinė kalba – bendrinė lietuvių kalba – yra tautos suvereniteto įteisinimo ir oraus bendravimo su pasauliu priemonė. Minėta, jog Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad konstitucinis valstybinės kalbos

statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, jog įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones.

Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ar jo įgaliota institucija, apibrėždama esminius valstybinės kalbos vartojimo klausimus, *inter alia* nustatydamas Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisykles, turi paisyti konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą ir įvertinti galimą pavojų bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui. Pagal Konstituciją netoleruotina, kad šios taisyklės, *inter alia* įtvirtinančios nelietuviškų asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, būtų nustatytos neįvertinus jų poveikio bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui, *inter alia* lietuviškų asmenvardžių rašymui.

6.2. Kartu pažymėtina, jog Valstybinės kalbos įstatymo 19 straipsnyje *inter alia* nustatyta, kad valstybė rūpinasi taisyklingos lietuvių kalbos prestižu, sudaro sąlygas saugoti kalbos normas, asmenvardžius, vietovardžius, tarmes ir rašytinius kalbos paminklus; šio įstatymo 20 straipsnyje pažymėta, kad valstybinės kalbos globos kryptis ir uždavinius nustato ir kalbos normas aprobuoja VLKK.

Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymo 3 straipsnyje nustatyta, kad VLKK *inter alia* sprendžia Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus, teikia Seimui, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei siūlymus kalbos politikos ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimais, teikia valstybės institucijoms ir įstaigoms išvadas dėl teisės aktų projektų, kuriuose yra nuostatų, reglamentuojančių valstybinės kalbos vartojimą.

Taigi pagal nustatytą teisinį reguliavimą VLKK privalo teisėkūros subjektams teikti siūlymus ir išvadas *inter alia* dėl asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklių.

6.3. Minėta, kad Konstitucinis Teismas 2009 m. lapkričio 6 d. sprendime, aiškindamas savo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies 7 punkto nuostatą, kurioje vartojama formuluotė „lietuviškais rašmenimis“, pažymėjo, jog Lietuvos valstybinės – lietuvių – kalbos, kaip ir absoliučios daugumos Europos šalių valstybinių (oficialių) kalbų, rašmenų pagrindas yra lotyniški rašmenys.

Visuotinai žinoma, kad nors lietuvių kalbos abėcėlė sukurta lotyniškų rašmenų pagrindu, ji turi ir savitų rašto ženklų, kurie atspindi unikalias lietuvių kalbos fonetines ypatybes.

6.4. Šiame kontekste paminėtina, jog 1938 m. Lietuvos Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje buvo nustatyta, kad valstybinė kalba – lietuvių kalba.

Seimo 1938 m. gruodžio 6 d. priimtame Pavardžių įstatyme *inter alia* buvo nustatyta: „Kiekvienas asmuo turi būti įrašytas metrikus surašančioje įstaigoje. Jis įrašomas surašant gimimo aktą“ (1 straipsnis); „Nelietuvio pavardė rašoma pagal lietuvių kalbos ir rašybos dėsnius, bet ji gali būti rašoma ir taip, kaip savo kalba rašosi jos turėtojas, jei to jis pageidauja ir jei tos kalbos raidynas lotyniškas“ (24 straipsnis).

7. Apibendrinant pažymėtina, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ar jo įgaliota institucija, apibrėždama esminius valstybinės kalbos vartojimo klausimus, *inter alia* nustatydamą Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės, turi paisyti konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą ir įvertinti galimą pavojų bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui. Pagal Konstituciją netoleruotina, kad šios taisyklės, *inter alia* įtvirtinančios nelietuviškų asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, būtų nustatytos neįvertinus jų poveikio bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui.

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad VLKK turi teikti oficialią išvadą, ar gali būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės nei nustatytosios Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punkte, *inter alia* ar konstitucinio reikalavimo „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ formuluotė „valstybine kalba“, taip pat formuluotė „lietuviškais rašmenimis“ gali būti suprantamos taip, kad Lietuvos Respublikos piliečio pase kai kuriais atvejais rašant nelietuviškus vardus ir pavardes galima vartoti ne tik lietuvių kalbos abėcėlės raides, bet ir kitus tik lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos, lietuvių kalbos savitumo.

Pažymėtina, kad VLKK oficialią išvadą turi teikti ir tuomet, kai svarstomi kitų teisėkūros subjektų parengti teisės aktai, susiję su asmens vardo ir pavardės rašymu Lietuvos Respublikos piliečio pase.

8. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, jog pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Todėl esminės asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės turi būti nustatytos įstatymu.

9. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo motyvuojamosios dalies rezoliucinės dalies nuostata „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ *inter alia* reiškia, kad laikantis iš Konstitucijos, *inter alia* jos 14 straipsnio, kylančių reikalavimų gali būti įstatymu nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės nei nustatytosios Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punkte, kai jas keisti siūlo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 61 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nusprendžia:

1. Išaiškinti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo (Žin., 1999, Nr. 90-2662) motyvuojamosios dalies 4 punkto nuostatos „įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kaip šios [valstybinės] kalbos vartojimas užtikrinamas viešajame gyvenime, be to, jis turi numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“, „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba“ *inter alia* reiškia, kad kai įstatymų leidėjui nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti specialių (profesinių) žinių turinčių asmenų (institucijų), *inter alia* pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudarytos valstybės institucijos, turinčios įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu, pagal savo kompetenciją nustatyti valstybinės kalbos politikos gaires (arba siūlyti atitinkamoms įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijoms jas nustatyti savo leidžiamais teisės aktais) ir vykdyti valstybinę kalbos politiką, oficialią išvadą, *inter alia* aiškiai išdėstyta poziciją, aiškius siūlymus, į kuriuos įstatymų leidėjas negali neatsižvelgti.

2. Išaiškinti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo (Žin., 1999, Nr. 90-2662) rezoliucinės dalies nuostata „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ *inter alia* reiškia, kad laikantis iš Konstitucijos, *inter alia* jos 14 straipsnio, kylančių reikalavimų gali būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės nei nustatytosios Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ 2 punkte, kai jas keisti siūlo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų – lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, – ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu.

Šis Konstitucinio Teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Toma Birmontienė

Pranas Kuconis

Gediminas Mesonis

Vytas Milius

Ramutė Ruškytė

Egidijus Šileikis

Algirdas Taminskas

Romualdas Kęstutis Urbaitis

Dainius Žalimas